

The book cover features a woman in a gold-embroidered sari on the left side. On the right side, there is a collage of faces, including a prominent close-up of a woman with red hair and blue eyes smiling. The title is written in large white letters over the collage.

Kobieta w kulturze - kultura w kobiecie

Studia interdyscyplinarne
pod redakcją naukową

Anety Chybickiej i Marii Kaźmierczak

Kobieta w kulturze – kultura w kobiecie.
Studia interdyscyplinarne

Kobieta w kulturze – kultura w kobiecie. Studia interdyscyplinarne

pod redakcją naukową
Anety Chybickiej
i Marii Kaźmierczak

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
Kraków 2006

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006

Recenzent:

prof. zw. dr hab. Zbyszko Melosik

Redakcja merytoryczna:

Aneta Chybicka

Maria Kaźmierczak

Redakcja wydawnicza:

Danuta Porębska

Adiustacja:

Beata Bednarz

Małgorzata Miller

Projekt okładki:

Ewa Beniak-Haremska

ISBN 83-7308-753-2

ISBN 978-83-7308-753-8

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2006

Spis treści

Wstęp	9
 Część pierwsza Kobiecość/męskość – perspektywa międzykulturowa 	
<i>Paweł Boski</i> Męskość – Kobiecość jako wymiar kulturowy Koncepcje – problemy – pytania – badania	19
<i>Natasza Kosakowska</i> Trzy sari i samochód za pana młodego...	55
<i>Maria Kaźmierczak</i> Rola empatii i percepcji partnera w związkach romantycznych w Indiach w kontekście badań polskich	59
<i>Natasza Kosakowska</i> Kobiety w stereotypowych i niestereotypowych rolach płciowych – Polska i Indie. Porównanie międzykulturowe	91
<i>Aneta Chybicka</i> K jak kobieta, K jak kochać	111
<i>Anna Chybicka, Aleksandra Fila-Jankowska</i> Utajona postawa kobiet egipskich wobec płci własnej i przeciwnej	119

Aneta Chybicka

Międzykulturowa analiza wpływu norm kulturowych na zachowanie
– badania polsko-egipskie 135

Tomasz Wilde

Opowieść sudańska 151

Tomasz Wilde

„Dyskretny urok kobiety”. Historia jednego filmu 157

Dorota Hędzielek, Michał Musielak

Czarna kobieta w tygłu północnoamerykańskim 171

Krzysztof Ulanowski

Kobieta w starożytności – u źródeł konfliktu 187

Część druga

Kobiecość/męskość w społeczeństwie polskim

Beata Pastwa-Wojciechowska

Płeć psychologiczna mężczyzn naruszających normy prawne
a postrzeganie kobiety 225

Karol Karasiewicz, Anna Bata, Rafał Lawendowski

Dlaczego kobietom trudniej jest odnieść sukces zawodowy?
Utajone stereotypy i uprzedzenia wobec kobiet w pracy 245

Anna Bata

Związek pomiędzy płcią, typem płci psychologicznej
a autoprezentacją pośrednią 269

Karol Karasiewicz, Rafał Lawendowski

Dlaczego pary homoseksualne mają być gorszymi rodzicami?
Czyli o uprzedzeniach względem rodzicielstwa osób homoseksualnych 287

<i>Henryk Machel</i> Przestępczość a płęć	303
<i>Agnieszka Fanslau, Hanna Brycz</i> Pokusy i ich wpływ na natęzenie wyznawanych wartości wśród młodych kobiet i mężczyzn	315
<i>Maria Kaźmierczak, Joanna Samuła, Katarzyna Sawicka</i> Atena czy Hestia? Postawa polskich studentek wobec osiągnięć	331
<i>Beata Pawlik-Popielarska</i> Związki zachodzące pomiędzy niektórymi zmiennymi kulturowymi a wzorami konsumpcji	351
<i>Małgorzata Lipowska, Mariusz Lipowski</i> Ocena własnej atrakcyjności przez kobiety w różnym wieku	385
<i>Hanna Brycz, Anna Sosińska-Białowąs</i> Spostrzeganie społeczne „krytykantów” i „pochlebców” przez kobiety i mężczyzn	403
<i>Monika Pawłowska-Fusiara</i> Wpływ emocji na pamięć kobiet i mężczyzn	419
<i>Paulina Petrus</i> Czy to prawda, że dziewczynki czytają lepiej niż chłopcy? Rozwój sprawności czytania w języku polskim w kontekście płci	439
<i>Emilia Martynowicz</i> Natęzenie cech składających się na syndrom orientacji prorozwojowej w zależności od płci osób badanych	465
<i>Aneta Chybicka</i> Ocena zachowań społecznych związanych z wyborem partnera a płęć	483

Aleksandra Nowakowska

Kobieta a charakter pracy jej męża – dynamika zmian osobowościowych
u żon marynarzy 509

Mariola Bidzan, Leszek Bidzan, Jerzy Smutek

Jakość życia i poczucie sensu życia w wybranych grupach kobiet
leczonych ginekologicznie 521

Daria Biechowska, Juliusz Lackorzyński

Neuropsychologiczne następstwa hormonalnych terapii zastępczych 539

Mariola Bidzan, Małgorzata Owczarek, Jerzy Smutek

Jakość życia kobiet leczonych z powodu wysiłkowego nietrzymania
moczu w badaniu Kwestionariuszem Zdrowia Kingsa
a warunki biometeorologiczne 551

*Juliusz Lackorzyński, Krzysztof Jodzio, Dariusz Gąsecki,
Grzegorz Kozera, Daria Biechowska*

Płéć a mózgowe mechanizmy słuchowej percepcji emocji
w świetle badań funkcjonalnych metodą przezczaszkowej
ultrasonografii dopplerowskiej 567

Wstęp

Stwierdzenie, że za zachowanie człowieka odpowiedzialne są warunki środowiskowe i kultura, a nie jedynie genetyka, jest w dzisiejszych czasach trywialne i oczywiste. Doszła do tego już w połowie poprzedniego stulecia Margaret Mead (2000). Badając ludy Oceanii, zaobserwowała, że w niewielkiej odległości od siebie żyją ludzie skrajnie różniący się podejściem do kwestii płci. Matryjarchat i patrijarchat, chociaż tak różne, rozwinęły się w społecznościach nieróżniących się fizycznie, a jedynie oddzielonych od siebie warunkami geograficznymi. Na podstawie tej obserwacji Margaret Mead, a za nią inni badacze wielu specjalności uznali, że znaczenie przypisywane płci nie zależy od wyposażenia biologicznego, ale od wzorów kultury i warunków środowiskowych. Takiemu samemu wyposażeniu genetycznemu można przypisać różne znaczenia (kobieta: bogini albo gorsza odmiana człowieka), obiektywna płć tym samym jest przekształcana w subiektywny rodzaj.

Należy zatem zadać sobie pytanie: dlaczego niniejsza książka jest zatytułowana *Kobieta w kulturze – kultura w kobiecie*? Według współczesnych koncepcji należy rozróżnić pomiędzy płcią biologiczną a płcią psychologiczną czy rodzajem. Termin „rodzaj” został wprowadzony do opisu charakterystyk wiązanych w danej kulturze z kobiecością i męskością. Jest to pojęcie nieodnoszące się do fizjologii, a stanowiące społeczną etykietkę przypisywaną ludziom na podstawie ich płci (por. Brannon, 2002). Społeczeństwo jest postrzegane jako źródło stereotypów płciowych. To nasza cywilizacja stworzyła Doktrynę Dwóch Sfer (tamże) dzielącą rzeczywistość na kobiecą – środowisko domowe oraz męską – świat pozarodzinny, aktywność zawodowa. Jeśli tę koncepcję weryfikowało przez wieki codzienne życie w wielu społeczeństwach, to można zapytać o psychologiczne procesy leżące u podłoża godzenia się na tego typu podziały. Bem (2000) mówi o procesie „sex typing”, który polega na indywidualnej, zgeneralizowanej gotowości do przetwarzania informacji związanych z płcią (które

konstruuja schemat płci) oraz na wzajemnej asymilacji schematu płci i koncepcji własnej osoby. W konsekwencji człowiek uczy się zachowywać zgodnie ze stereotypami rodzajowymi, definiującymi przede wszystkim psychiczne, kobiece i męskie cechy psychiczne, traktując takie dostosowanie się jako adaptację do otaczającego świata. Z drugiej strony w literaturze przedmiotu spotykamy teorie traktujące o różnicach pomiędzy kobietą a mężczyzną w budowie mózgu czy odwołujące się do odmiennej gospodarki hormonalnej obydwu płci (Wojciszke, 2002; Brannon, 2002; Blum, 1997). Nie ulega wątpliwości, że tego typu różnice mogą stanowić źródło odmiennych cech psychicznych obydwu płci, jednak nie wydaje się, że są wyłącznymi czynnikami je determinującymi. Płeć jest podstawowym kryterium kategoryzacji ludzi, którego dziecko uczy się bardzo wcześnie i nie można zaprzeczyć, że to dzięki wpływom kulturowym tworzy się obraz siebie uwzględniający pojmowanie kobiecości i męskości (Wojciszke, 2002; Bem, 2000).

Kobieta, tworząc plany czy oczekiwania, wchodząc w kolejne relacje interpersonalne, czy radząc sobie z życiowymi wyzwaniami, jest „obciążona” stereotypami rodzaju (czy może jej wiedza jest „wzbogacona o” te stereotypy) promowanymi przez kulturę. Oczywiście może się im podporządkować i wówczas będzie nazywana „kobieca”, ale może je odrzucić i pozostać „męska” lub starać się nie kierować stereotypami rodzaju w swoim zachowaniu – być androgyniczną, co nie oznacza, że pozostaje nieświadoma istnienia owych schematów. Taka nieświadomość wydaje się nierealna, ponieważ „kultura jest w każdym z nas”, jest też w kobiecie.

Badając we wrześniu 2006 roku plemiona zamieszkujące w Indiach (Orissa) redaktorki tej pozycji – Aneta Chybicka i Maria Kaźmierczak – miały okazję zweryfikować ogromne znaczenie wpływów środowiskowych na codzienne życie kobiet. Na przestrzeni kilkudziesięciu kilometrów mieszkają ludzie różniący się znacznie obyczajowością oraz normami i zasadami moralnymi od głównego nurtu kultury Indii. Plemię Bathudi charakteryzuje ciekawe podejście do kwestii małżeństwa i seksualności. Chłopcy i dziewczęta w wieku kilkunastu lat uczęszczają do tzw. *youth dormitory*, gdzie pobierają praktyczne nauki przygotowujące ich do dalszego życia w plemienu (które nie mają nic wspólnego z tradycyjną nauką w europejskim rozumieniu). W *youth dormitory* pozostają także na noc, gdzie po zapadnięciu zmroku swobodnie nawiązują relacje seksualne. W plemienu Juang ceremonia małżeństwa jest poprzedzana ucieczką przyszłych państwa młodych do dżungli, a właściwe zaślubiny odbywają się po ich powrocie. Takie zachowanie nie jest uznawane za niemoralne,

przeciwnie – jest naturalną konsekwencją wyboru partnera życiowego. Niecałe 30 kilometrów dalej wiejska kobieta indyjska zostałaby społecznie wykluczona, gdyby odkryto jej przedmałżeńskie kontakty o naturze seksualnej. Dziewictwo przed ślubem jest bezwarunkowo wymagane (przynajmniej na wsi), a kobieta powinna w każdym aspekcie życia podlegać mężczyźnie oraz jego rodzicom. W niektórych rejonach Indii wciąż praktykowany jest zwyczaj sati, czyli samospalenie dokonywane przez wdowę po śmierci męża (współcześnie na szczęście zdarza się to sporadycznie). Przygotowana przez nas publikacja stanowi próbę odpowiedzi na pytanie: co w zakresie psychologii rodzaju jest kulturowe, społeczne, a co wrodzone?

Z drugiej jednak strony książka *Kobieta w kulturze – kultura w kobiecie* stanowi zbiór prac związanych ze zmieniającymi się stereotypami płci i rodzaju. Jeszcze w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia obserwowano wysoką akceptację stereotypów rodzaju (mężczyzna – breadwinner, kobieta – housewife, caregiver; Brannon, 2002). Przedstawiciele obojga płci lepiej oceniali cechy typowo męskie w stosunku do cech kobiecych, wykazywali negatywne uprzedzenia wobec stereotypowej kobiety, faworyzowali zaś stereotypową męskość (Brannon, 2002). Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku męskie i kobiece role społeczne zaczęły się zmieniać (Rosenkrantz i in., 1968). Kobiety jako kategoria zaczynają być oceniane bardziej pozytywnie, z biegiem czasu oceny te stają się nawet bardziej pozytywne niż oceny mężczyzn (Eagly i in., 1991). Obecnie mężczyźni są przedmiotem silniejszej stereotypizacji niż kobiety (Hort i in., 1990). Męski stereotyp jest bardziej skrajny od kobiecego, zarówno pod względem cech fizycznych, jak i społecznych (Brannon, 2002), kobiety negatywnie stereotypizują mężczyzn (Edmonds, Cahoon, 1993). Obserwuje się stopniowe zwiększanie skłonności kobiet do przypisywania sobie cech stereotypowo uznawanych za męskie (Twenge, 1997), co pociąga za sobą i prawdopodobnie także jest wynikiem zmian w tożsamości przedstawicielek płci pięknej. Wzrasta akceptacja dla elastyczności roli kobiecej (Brannon, 2002), a ustosunkowanie do kobiet stało się bardziej pozytywne, niż to było przedtem (tamże). Można z całą pewnością stwierdzić, że stereotypy rodzaju, a w szczególności stereotyp kobiety, uległy zmianie na przestrzeni ostatnich 50 lat, zmieniły się także zachowania i postawy kobiet w krajach Europy i w USA (np. kobiety weszły na rynek pracy, zaczęły siebie oceniać jako bardziej asertywne i przedsiębiorcze itp.). Zmieniły się same kobiety, ale także to, jak i za co są oceniane. Powstało zjawisko *sexual harassment*, które wcześniej było uznawane za coś normalnego i było częścią życia społecznego. Dotarliśmy